

The Impact of Lifestyle on the Separation of Public Areas from Private Areas Used by Women in Qajar Aristocratic Homes in Mazandaran

Soodabeh Mehri^{*}, Jamaladdin Soheili^{}**

Hosein Zabihi^{*}**

Abstract

Social Identity, Cultural identity and to some extent the economic identity of individuals in society is determined by gender. And many factors such as cultural beliefs, family structure, values, etc. play a decisive role in determining this identity. The purpose of this study Investigating the impact of the lifestyle of the aristocratic people of the Qajar period on the spatial relations of the houses where they live is used in the division and separation of public areas from private areas used by women. Research studies are field and library And were analyzed using space syntax software. General lifestyle components are categorized into minor components including social relationships, family structure, livelihood and economy, occupation and social identity And the effect of each of these components on the separation of women's private spheres was studied. And it is concluded that the number of private spaces and how they are located, as well as their relationship with public spaces in the home, is influenced by lifestyle and family structure and

* Assistant Professor, Faculty of Architecture Engineering, Savadkooh Islamic Azad University, Savadkooh, Iran (Corresponding Author), soodabeh.mehri@gmail.com

** Associate Professor, Faculty of Architecture Engineering, Qazvin Islamic Azad University, qazvin, Iran, j_soheili@yahoo.com

*** Associate Professor, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran, h.zabihi@srbiau.ac.ir

Date received: 13/04/2021, Date of acceptance: 23/08/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

the number of women living. And the number of women's private arenas in all three Qajar periods are different from each other, And new spaces have been formed as interface spaces (separators) in these houses.

Keywords: Lifestyle, Spatial relations, aristocratic houses, Qajar, Mazandaran, Woman.

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های عمومی از عرصه‌های خصوصی مورد استفاده زنان در خانه‌های اشرافی قاجار در مازندران

سودابه مهري*

جمال‌الدین سهیلی**، حسین ذبیحی**

چکیده

هویت اجتماعی، فرهنگی و تا حدودی هویت اقتصادی افراد در جامعه، بوسیله جنسیت تعیین می‌شود. عوامل متعددی مانند باورهای فرهنگی، ساختار خانواده، ارزش‌ها و... در تعیین این هویت نقش تعیین‌کننده دارند. هدف از انجام این پژوهش بررسی تأثیر سبک زندگی مردم اشرافی دوران قاجار بر روابط فضایی خانه‌های محل سکونت‌شان در تقسیم‌بندی و تفکیک عرصه‌های عمومی از عرصه‌های خصوصی مورد استفاده زنان می‌باشد. مطالعات پژوهش بصورت میدانی و کتابخانه‌ای است و با استفاده از نرم افزار نحو فضا مورد تحلیل قرار گرفتند. مولفه‌های کلی سبک زندگی به مولفه‌های جزئی شامل روابط اجتماعی، ساختار خانواده، معیشت و اقتصاد، شغل و هویت اجتماعی دسته‌بندی شده است و تأثیر هر کدام از این مولفه‌ها بر تفکیک عرصه‌های خصوصی زنانه مورد مطالعه قرار گرفت. و این نتیجه حاصل شده است که تعداد فضاهای خصوصی و نحوه قرارگیری آنها، و همچنین ارتباط آنها با عرصه‌های عمومی موجود در خانه، متأثر از سبک زندگی و ساختار خانواده و تعداد زنان ساکن است. و تعداد عرصه‌های خصوصی زنانه در

* استادیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سوادکوه (نویسنده مسئول)،

soodabeh.mehri@gmail.com

** دانشیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین، j_sheili@yahoo.com

*** دانشیار، گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات،

h.zabih@srbiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۱

هر سه دوره قاجار متفاوت از یکدیگر می باشند، و فضاهای جدیدی بعنوان فضاهای واسط (جداکننده) در این خانه ها شکل گرفته اند.

کلیدواژه‌ها: سبک زندگی، روابط فضایی، خانه اشرافی، قاجار، عرصه خصوصی، زنان.

۱. مقدمه

در خصوص چگونگی ارتباط فضاهای در منازل مسکونی ایران در دوران قاجار و ارتباط آن با سبک زندگی، مطالعات زیادی صورت نگرفته است و با توجه به تغییرات اقلیمی و همچنین اتفاقات سیاسی مختلفی که در دوران طولانی قاجار بوجود آمده است، منازل مسکونی دارای تنوع و گوناگونی هایی در سراسر ایران می باشند. و یکی از عواملی که سبک زندگی ساکنین خانه ها بر آن تاثیر می گذارد، عرصه بندی و یا تقسیم بندی فضاهای می باشد. در دسته بندی عرصه ها در خانه ها و بخصوص خانه های قدیمی، نقش و حضور زن بسیار تعیین کننده می باشد. زیرا موضوعات و مسائلی مانند محرمیت، حجاب و ... نقش مهمی در فعالیت زن در منزل داشته است. و بخصوص در خانه های اعیانی به دلیل گسترش ساختار خانواده و روابط اجتماعی و همچنین حضور خدمه زن و مرد و گاهی چند همسری مردان در این خانه ها، عرصه های مختلفی تعریف شده است که این دسته بندی و عرصه ها در خانه مردم عامه دیده نمی شود. زیرا در خانه مردم عامه روابط اجتماعی محدودتر بود و عموماً مردان تک همسر بودند. دوران قاجار به سه دوره تاریخی قابل تفکیک است که از دوران دوم که همزمان با دوران سلطنت ناصرالدین شاه می باشد و روابط با کشورهای خارجی صورت می گیرد، شرایط اجتماعی زنان دستخوش تغییراتی می شود و کم کم بجز فعالیت در منازل در مناسبت اجتماعی دیده می شوند و این تغییرات در وهله اول از زنان دربار آغاز می گردد و کم کم به عامه سرایت می کند (قبادیان، ۱۳۹۰: ۶۷). و چون خواستگاه اولیه سلسله قاجار از گلستان و مازندران فعلی و بعبارتی از جرجان و طبرستان قدیم می باشد به همین دلیل منطقه جغرافیایی مازندران فعلی که در دوران قاجار یک منطقه مشترک با استان گلستان از لحاظ فرهنگی بوده اند انتخاب گردیدند که دارای قدمت تاریخی زیادی می باشند و نمونه های مورد مطالعه از این مناطق انتخاب گردیدند. در این تحقیق خانه های اشرافی مورد مطالعه قرار گرفته اند. زیرا خانه های مردم عامه بیشتر تحت تاثیر اقلیم می باشد و

ساختار خانواده در این خانه‌ها گسترده نمی‌باشد. اما در نمونه‌های اشرافی بهتر می‌توان تاثیر سبک زندگی را بررسی نمود. زیرا در خانه‌های اشرافی به دلیل شرایط خاص زندگی ساکنین آن، و همچنین گستردگی ساختار خانواده، نوع زندگی، تابع شرایط سرپرست و مرد خانواده می‌باشد که از طبقات تعریف شده این دوران است. و شایان ذکر است طبقه اشراف در دوران قاجار شامل چندین طبقه مختلف می‌باشد که افراد هر کدام از این طبقات به دلیل نوع طبقه دارای شغل و دارایی و شرایط خانوادگی متفاوت بوده است. و همچنین دوران قاجار را می‌توان مطابق نظر محققین بدلیل شرایط پادشاهان آن دوره و بسترهای سیاسی و اقتصادی به سه دسته کلی تقسیم نمود که این موضوع نیز عامل قابل توجهی در ساختار خانواده اشرافی قاجار می‌باشد. و در همین راستا، سبک زندگی به سه دسته مولفه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تقسیم بندی می‌شود و بازتاب مفهومی آن را در عرصه بندی‌های خانه‌ها بررسی شده است که بطور کلی این تغییرات و موارد مشابه در مرحله اول در معماری خانه‌های طبقه اعیانی و تجار به منصفه ظهور رسیده است (ابراهیمی، ۱۳۹۵: ۱۵).

فرضیه تحقیق این می‌باشد که تاثیر سبک زندگی ساکنین در تفکیک عرصه خصوصی زنانه از سایر عرصه‌های عمومی باعث بوجود آمدن الگوهای متفاوت روابط فضاها در خانه‌های اشرافی شده است.

۲. پیشینه پژوهش

در ارتباط با تاثیر سبک زندگی در نحوه قرار گیری فضاها در خانه‌های اشرافی تا کنون پژوهش‌هایی انجام شده است: که مریم ارمغان در پژوهشی در سال ۱۳۹۲، با عنوان معماری و فرهنگ در خانه‌های اعیانی تهران در دوره قاجار، نقش ساختار خانواده و فرهنگ وابسته به آن را در شکل دادن به خانه، روشن می‌سازد و این نتیجه حاصل شده است که چگونگی شکل گیری و تغییر کالبد انعطاف پذیر خانه، بر اساس ساختار خانواده است که خود تحت تاثیر اعتقادات مذهبی و نظام اجتماعی ساختار خانه را مبتنی بر جدایی فضاها، زنانه و مردانه شکل می‌داده است. هرگونه تغییر در تعداد یا نیازهای اعضای خانواده باز تعریف کالبد خانه را به دنبال داشته است. و همچنین سلطان زاده و همکارانش در سال ۱۳۹۳، در مقاله‌ای با عنوان سیر تحول معماری داخلی و

فرهنگ زندگی در عمارت‌های اعیانی دوره قاجار، به بررسی تغییرات رخ داده در معماری خانه بر اساس فرهنگ زندگی می‌باشد و یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که برخی تغییرات فرهنگی روی داده شامل ایجاد نوعی زندگی نمایشی التقاطی، تغییر شیوه زندگی، سست شدن مرزهای زنانه و مردانه، بازتعریف زن در جامعه و خانواده و تغییر ساختار خانواده می‌باشد.

یزدانفر و همکاران در سال ۱۳۹۲ از میان عوامل حایز اهمیت بر کالبد و شکل خانه، فرهنگ را تاثیر گذارترین مولفه برشمردند. در این مقاله، شیوه زندگی و نظام معنایی از سطوح فرهنگ به شمار می‌رود و در تحلیل نمونه‌های مورد مطالعه نقش دارند. ساختار کالبدی خانه‌های سنتی غرب مازندران از لحاظ عناصر فضایی، سازمان فضایی و فرم کالبدی بررسی شده است. و با دسته‌بندی علل تاثیرگذار بر شکل خانه، در قالب مفاهیم ارزشی، سلسله مراتب تاثیر مقوله فرهنگ بر شکل خانه‌های مورد مطالعه سطح بندی شده و در نهایت مدلی برای سطح بندی عناصر محتوایی فرهنگ و سلسله مراتب تاثیر آن بر شکل خانه‌ها ارائه شده است. غلامرضا ابراهیمی در سال ۱۳۹۵ در تحقیق با عنوان بازتاب فرهنگ غرب در تحول سبک زندگی و معماری خانه‌های اواخر قاجار شهر همدان که برگرفته از رساله دکتری ایشان با عنوان تاثیر تحول سبک زندگی در معماری خانه‌های معاصر است، سبک زندگی را بصورت سه مولفه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی که تغییردهنده شیوه زندگی می‌باشد بیان نمودند و سپس به بررسی بازتاب مفهومی سبک زندگی در فضای سکونت پرداخته است. مریم ارمغان نیز در سال ۱۳۹۵ در پژوهش با عنوان بازتعریف نقش زن در خانواده و تاثیر آن بر تزیینات نقاشی و ساختار خانه‌های اعیانی تهران در دوره قاجار به این نتیجه رسیده است که ظاهر شدن زنان در جامعه، که پیش‌تر پوشیده و پنهان بودند، و کم‌رنگ شدن مرزهای زنانه - مردانه باعث ایجاد تغییر در فرهنگ زندگی شد، تا جایی که از اواخر دوره ناصری به تدریج لزوم وجود خواجه‌ها به عنوان رابط دنیای زنانه و مردانه از بین رفت. با رواج تک همسری، اندرونی‌های متعدد و فضایی برای خواجه‌ها نیز کنار گذاشته شدند و به این ترتیب، خانه کالبد متمرکزتری به خود گرفت. مضامین تزیینات نقاشی خانه‌های این دوره نیز روایتگر تغییرات یاد شده است؛ به گونه‌ای که تصاویری از زنان فرنگی بر روی دیوارها و سقف تالارها و شاه‌نشین‌های خانه‌های اعیانی ظاهر شد و کالبد زنان و مردان نیز از میانه‌های دوره ناصری به شکلی متمایز نگاشته شد. ورمقانی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان رابطه

جنسیت و فضا در عرصه‌های خصوصی و عمومی دوره قاجار، ضمن تعریف هویت جنسیتی و هویت فضایی، به تأثیر عوامل مختلف بر رابطه جنسیت و فضا می‌پردازد و در همین راستا سه عامل اجتماع، اقتصاد و فرهنگ را بعنوان شاخص‌های اصلی پژوهش مورد بررسی قرار داده است.

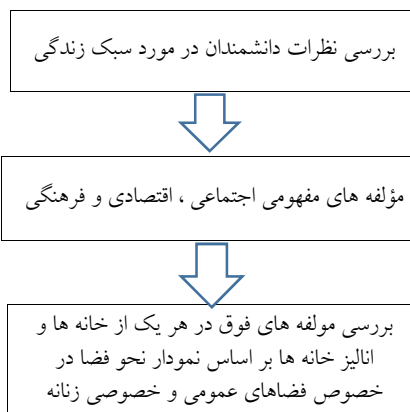
برومند و اسفندیاری (۱۳۹۷)، در تحقیق با عنوان معنای نمادین فضاها و پیام‌های جنسیتی، به این نتیجه رسیده‌اند که سبک معماری خانه‌های درون‌گرای دوره قاجار، زمینه‌ای را برای زنان فراهم آورده است که به نقش همسربودگی و تربیت فرزندان بهتر بپردازند.

در بررسی تحقیق‌های انجام شده در گذشته در خصوص تأثیر حضور زن در شکل و فرم خانه، عموماً در یک نگاه کلی به این تأثیر پرداخته شده است. و با نگاه جزئی و بصورت موردی بدان پرداخته‌اند و البته همین نگاه کلی زمینه را برای تحقیقات آتی و ضرورت انجام آن فراهم آورده است.

۳. روش تحقیق

در این پژوهش از روش ترکیبی در خصوص نمونه‌های موردی استفاده شده است. بدین ترتیب روش‌های توصیفی، تحلیلی و در نهایت استدلال منطقی مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین در شرح مراحل و فرایند پژوهش از ابزارهای مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهده، مطالعات و برداشت میدانی، شبیه‌سازی و قیاس تطبیقی نمونه‌ها استفاده شده است. برای انجام پژوهش با استفاده از روش مطالعات میدانی، پلان‌های خانه‌های دوره قاجار در مازندران، شناسایی، برداشت و ترسیم گردید. و سپس نظام رفتاری و فعالیت‌های شکل گرفته در خانه‌های مورد مطالعه با مولفه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بررسی گردید تا پس از شناسایی تداوم و تغییرات در پیکره بندی فضایی از طریق شبیه‌سازی و نرم افزار نحو فضا همخوانی با نظام رفتاری ساکنان و شیوه سکونت آنان، نحوه قرار گیری فضاها، خصوصی و عمومی زنانه در نمونه‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. در نرم افزار نحو فضا، با نمودارهای توجیهی نشان داده می‌شود. ساختار این نمودار بسیار ساده است و اجزا تشکیل دهنده آن دایره و خط است. دایره خالی و پر: نمودار تمامی فضاها و دایره همراه با ضربدر یا به اضافه: نمودار مبدا حرکت یا خارج و خط عمودی:

نمودار عمق و ارتباط رده ای فضاها و خط افقی: نمودار ارتباط فضاها هم رده و اعداد: نشان دهنده عمق رده ها هستند (معماریان، ۱۳۸۱: ۸۰)

دیاگرام ۱. مدل تحلیلی پژوهش

۴. تعریف سبک زندگی و مؤلفه‌های مفهومی سبک زندگی

عبارت سبک زندگی در شکل نوین اولین بار توسط آلفرد آدلر در سال ۱۹۲۹ میلادی ابداع شد که در آن ویژگیهای زندگی آدمیان مورد بهره برداری قرار گرفت. سبک زندگی مجموعه ای از طرز تلقی ها، ارزش ها، شیوه های رفتار، حالت ها و سلیقه ها در هر چیزی را در بر می گیرد. و جامعه شناسی که به مفهوم سبک زندگی افزود، پیربورديو است. در نظریه پیر بورديو سبک زندگی که شامل اعمال طبقه بندی شده و طبقه بندی کننده فرد در عرصه هایی چون تقسیم ساعات شبانه روز، نوع تفریح، شیوه های معاشرت، اثاثیه و خانه، آداب سخن گفتن و راه رفتن است، در واقع عینیت یافته و تجسم یافته ترجیحات افراد است. از یک سو سبک های زندگی شیوه های مصرف عاملان اجتماعی است که دارای رتبه بندی های مختلفی از جهت شان و مشروعیت اجتماعی اند. این شیوه های مصرفی بازتاب نظام اجتماعی سلسله مراتبی است؛ اما چنانچه بورديو در کتاب تمایز برحسب منطق دیالکتیکی نشان می دهد مصرف صرفا راهی برای نشان دادن تمایزات نیست، بلکه خود راهی برای ایجاد تمایزات نیز هست (شالچی، ۱۳۸۶، ۱۰۰). بورديو عقیده دارد که همیشه کشمکش برای کسب قدرت و منزلت نه تنها در درون

طبقات گوناگون جامعه وجود دارد. این کشمکش‌ها در فضای اجتماعی رخ می‌دهد جای که روابط بین طبقات مطابق با میزان و دسترسی به اشکال متفاوت (سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) ساخته شده‌اند. بوردیو به مبارزه و کشمکش برای قدرت اشاره می‌کند، کشمکشی که تنها به قدرت اقتصادی مربوط نمی‌شود بلکه سلطه فرهنگی را نیز در بر می‌گیرد. مبارزه و کشمکش برای سلطه، بین طبقات و خرده طبقات به تداوم تغییرات سبک زندگی منجر می‌شود. بنابراین فضای اجتماعی سبک‌های زندگی مطابق با حکام و دستورات قدرت ساخته شده است. در نتیجه طبقات و خرده طبقات قدرت‌مند سبک زندگی را برجسته و مسلط می‌کنند. و بطور کلی می‌توان این‌طور عنوان نمود که سبک زندگی انسان، احاطه‌کننده تمامی رفتار و کردار اوست و به لحاظ معنا و مفهوم، تمامیت آدمی را شکل می‌دهد (علی پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۳)

جدول ۱. تعریف سبک زندگی از نگاه صاحب نظران

منبع: نگارندگان

ردیف	نام محقق	تعریف سبک زندگی
۱	ادوارد فرن	سه گروه فعالیت‌ها (مانند کار و سرگرمی)، علاقمندی‌ها (مانند خانواده و رسانه)
۲	محمد فاضلی	مصرف فرهنگی - شیوه گذراندن اوقات فراغت - رفتارهای بهداشتی و پرخطر
۳	محمد سعید مهدوی کتی	عناصر مذکور در چهار مقوله طبقه بندی می‌شود: اموال، فعالیت‌ها، نگرش‌ها و گرایش‌ها و روابط انسانی
۴	آنتونی گیدنز	سیاست زندگی، سبک زندگی است
۵	رضوی زاده	طیف کامل فعالیت‌هایی است که افراد در زندگی روزمره خود انجام می‌دهند.
۶	ریمیر	الگوهای ویژه‌ای از فعالیت روزمره است که معرف یک فرد است.
۷	ادگار و سدویک	الگوهای مصرف و استفاده از کالاها و نمادین که مرتبط با طبقات اجتماعی است.
۸	ساتیش و راجموهان	سیستم یکپارچه‌ای از نگرش‌ها، ارزش‌ها، علایق، عقاید و رفتارهای مشهود افراد است.
۹	ویل	سبک زندگی، الگوهای متمایز رفتارهای فردی و اجتماعی است که مشخص‌کننده یک فرد یا گروه است.
۱۰	هندریکس و راسل	ویژگی‌های متمایز یا الگوهای تشخیص‌پذیر رفتارها که منعکس‌کننده آن علایق مشترک و موقعیت‌های زندگی است
۱۱	شیز	سبک زندگی کلیت نمادهاست
۱۲	ادگار و سدویک	سبک زندگی به الگوهای مصرف و استفاده از کالاهای مادی و نمادین که مرتبط با گروه‌ها و طبقات اجتماعی است

۱۳	چانی	الگوهای از کنش است که متمایز کننده افراد از یکدیگر است.
۱۴	ساتیش و راجموهان	سبک زندگی سیستم یکپارچه ای از نگرش ها ، ارزش ها، علایق ، عقاید ، و رفتارهای مشهود افراد است

که با مطالعه نظرات صاحب نظران در این حوزه می توان بطور کلی مولفه های سبک زندگی را به مولفه های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دسته بندی کرد.

۵. ارتباط مؤلفه‌های سبک زندگی و تقسیم‌بندی عرصه‌ها در خانه

در خصوص رابطه مسکن و سبک زندگی با توجه به اینکه خیلی از متخصصین اعتقاد دارند که مسکن نمود بارز از روش و سبک زندگی می باشد مطالعاتی صورت پذیرفته است. از میان متفکرینی که در رابطه با سبک زندگی و شیوه سکونت پرداخته اند، می توان به چاپلین واسول، ابرین، بوردیو، سگالن، راپاپورت و توماس هجراب، ون هوتن و پوردیهمی اشاره کرد. از نظر چاپلین واسول مولفه سبک زندگی در ارتباط با عمل سکونت، نوع خانه و وسایل اتاق نشیمن و سایر جلوه های عینی معنا دارد. ابرین سبک زندگی را در قالب محل زندگی، مشارکت محلی، نوع منزل (با حیاط ، گاراژ ، کارگاه و ...) نوع مدرسه، محل تحصیل فرزندان معنی کرده است. بوردیو شیوه زندگی را در دارایی ها نظیر خانه، ویلا، ماشین، اثاثیه و فعالیت های متمایز کننده نظیر پوشش لباس، بازی ها و رسیدگی به ظاهر بدن تعریف کرده است. از سوی دیگر در نظر سگالن سبک زندگی با خانه در تقسیم بندی فضای داخلی خانه و تقسیم بندی فضاهای خصوصی و عمومی در ارتباط است. از نظر راپاپورت روش زندگی به عنوان بخشی از اجزای فرهنگ است که بر کیفیت های زندگی و محیط ساخته شده تاثیر می گذارد. از دیدگاه پوردیهمی (۱۳۹۰)، روش زندگی به انتخاب کیفیت های محیطی، کیفیت های زندگی، فعالیت ها و شیوه انجام فعالیت ها مربوط می گردد. روش زندگی مفهومی است که به هر حال، در محیط های ساخته شده بر اساس ارزش ها یعنی ایده آل ها، تصورات، طرح واره ها و ... شکل می گیرد و در جوامع پدید می آید. آنچه در ماهیت روش زندگی در محیط های ساخته شده اهمیت پیدا می کند آن است که روش زندگی منحصر به یک فضا نیست، بلکه در مقیاس های مختلف و در محیط های گوناگونی پدید می آید، به همین سبب تنوعات زیادی پیدا می کند (راپاپورت، ۱۳۸۸). مهم ترین جنبه های روش زندگی که بر شکل بنا

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۶۹

تأثیر می‌گذارند شامل پنج مورد دانسته است؛ پاره ای از نیازهای اساسی، خانواده، جا و مقام زن، محرمیت و روابط اجتماعی.

جدول ۲. بررسی رابطه سبک زندگی با مسکن گزینی از دیدگاه صاحب نظران،
ماخذ: ابراهیمی

ردیف	صاحب نظران	تعریف سبک زندگی	مولفه های مفهومی	ریز مولفه های مفهومی
۱	چاپین	محل سکونت ، نوع خانه و وسایل اتاق نشیمن ، سایر جلوه‌های شان و منزلت	اجتماعی	سکونت به مثابه تمایز اجتماعی و طبقات اجتماعی
۲	ابریں	محل زندگی ، مشارکت محلی ، نوع منزل و نوع مدرسه محل تحصیل فرزندان	اجتماعی	سکونت به مثابه تعامل اجتماعی
۳	بورديو	دارایی مثل خانه ، ویلا ، ماشین ، اثاثیه و فعالیت های متمایز کننده مانند ورزش و تفریح	اجتماعی	سکونت به مثابه بازنمایی الگوی رفتاری جهت تمایز اجتماعی
۴	سگالن	مسکن ، معاشرت و روابط خویشاوندی	اجتماعی	سکونت به مثابه تعامل اجتماعی
۵	لارنس	شیوه زندگی روزمره و چگونگی استفاده از فضا و درک معانی نهفته در آن	اجتماعی - فرهنگی	سکونت به مثابه بازنمایی فضا
۶	راپاپورت	خانه به عنوان بخشی از اجزای فرهنگ مادی و تاثیرگذاری بر کیفیت های زندگی و محیط ساخته شده	فرهنگی	سکونت به مثابه بازنمایی الگوی فرهنگی
۷	توماس هجراب	تغییر اولویت های خانه با سطح در آمد ، محل کار و سبک کار فردی ، نیازها	اقتصاد	سکونت به مثابه بازنمایی توان اقتصادی
۸	ون هوتن	تراکم جمعیت ساکن در خانه و نوع و ویژگی های اشتغال	اجتماعی فرهنگی	سکونت به مثابه تعامل اجتماعی و بازنمایی توان اقتصادی
۹	پوردیهمی	انتخاب کیفیت های محیطی ، کیفیت های زندگی ، فعالیت ها و شیوه انجام فعالیت ها مربوط می‌گردد.	اجتماعی	سکونت به مثابه روابط اجتماعی و تعامل اجتماعی

با مطالعات صورت گرفته در مبانی نظری و جدول شماره ۲، سبک زندگی را به سه مولفه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دسته بندی نموده ایم. و در ادامه به بررسی این مولفه‌ها در خانه های مورد مطالعه پرداختیم.

۶. ادوار تاریخی سلسله قاجار و طبقات اجتماعی قاجار اشرافی

قبادیان (۱۳۹۵) دوران قاجار را به سه زمان تاریخی تقسیم می نماید. که در هر یک از این دوران شاهد تحولات مختلفی در زمینه های، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می باشیم. که دوره اول از سال ۱۱۶۴ ه.ش تا سال ۱۲۲۹ ه.ش می باشد که مصادف با سلطنت پادشاهان آقا محمد خان-فتحعلی شاه- عباس میرزا-محمدشاه می باشد. و دوره دوم قاجار از سال ۱۲۲۹ ه.ش تا ۱۲۶۰ ه.ش می باشد که دوره دوم مصادف با سلطنت ناصرالدین شاه می باشد. و دوره سوم که از سال ۱۲۶۰ ه.ش تا ۱۳۰۴ ه.ش است، مظفرالدین شاه- محمدعلی شاه- احمدشاه حکومت کردند.

و بنا به نظر اجلالی (۱۳۷۳) دسته بندی طبقات اجتماعی اشرافی آن شامل خانواده سلطنتی و شاهزادگان، درباریان، صدر اعظم و تشکیلات دولت، روحانیت، زمین داران بزرگ، بازرگانان و سران ایلات بزرگ می باشند. و دو عامل مالکیت زمین و ازدواج آن‌ها را با هم متحد می کرد.

۷. شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زن در دوره قاجار

برای زنان در جامعه قاجار شاید بتوان تقسیم بندی های زیادی در نظر گرفت، از منظر این زنان را می توان در سه طبقه جای داد: زنان نیازمند، زنان متوسط و زنان با فرهنگ که عموماً از طبقه اشراف و اعیانی قاجار بوده اند. دربار برای این افراد جای مناسبی برای تحصیل و پیشرفت بود. بعضی از آنها زبان های خارجی می دانستند، تعدادی ساز می نواختند یا نقاشی می کشیدند. از میان آنها می توان فعالان اجتماعی و سیاسی را هم دید

(ج)

(ب)

(الف)

تصویر ۱. الف) طبقه زنان نیازمند، ب) طبقه زنان متوسط و ج) طبقه زنان اشراف
(منبع: آنتوان خان (سفرنامه))

از دوران ناصرالدین شاه، زنان عیانی قاجار به مقایسه خود با زنان غربی پرداخته و همین موضوع بتدریج باعث بوجود آوردن تغییراتی در تعریف نقش زن در خانواده و اجتماع گردید (ارمغان و سلطان زاده، ۱۳۹۵: ۲۰). و از این رو از این دوره تغییراتی را در خصوص زنان در وهله اول از زنان دربار و سپس زنان عامه شاهد هستیم.

نظام داشتن چند همسری معمولاً مختص به طبقه اشراف بود که در دربار و خانواده‌های وابسته به دربار، مناسبات خاص خود را داشته است و در مردم عامه بدلیل شرایط نامساعد اقتصادی معمولاً تک همسر بودند. و هر زن از طبقه اعیان خدمتکارانی داشت که با توجه به نیاز ساکنان خانه‌های اشرافی، خدمتکاران متعددی استخدام می شدند. بعد از بدنی آمدن کودک یا کودکان لاله و یا دایه حضور داشتند و بعنوان ساکنین خانه‌های اشرافی بودند.

فعالترین بعد حضور اجتماعی زنان در دوره قاجار شرکت در مراسم عزاداری ماه محرم، روضه‌خوانی و نمایش‌های تعزیه بود. مشاهده مراسم نمایشی تعزیه که در واقع بازسازی حوادث خونین عاشورای حسینی بود، بطوریکه در برگزاری مراسمات مذهبی در تکیه دولت، زنان اعیان و اشراف در حجره‌ها و جایگاه‌های مخصوص به خود حضور داشتند. (بروگش، ۱۳۷۴). در خصوص فعالیت فرهنگی زنان دوره قاجار باید عنوان نمود که عده محدودی از دختران این امکان را داشتند که در محدوده خانه با استفاده از اعضای باسواد خانه مثل پدر یا برادر به آموختن سواد پردازند. و یا معلمی استخدام می شد که گاه در خانه سکونت می گزید. دختران عامه اجتماع از طریق مکتب‌خانه‌ها موفق به آموختن سواد می شدند. در خصوص نقش اقتصادی زنان باید عنوان شود که در مناطق مختلف در زنان عامه متفاوت بود و در کارهای کشاورزی و قالیبافی در منزل و ... فعالیت داشتند. اما

زنان اعیان و اشراف آن چنان نقش موثری در کمک به اقتصاد خانواده نداشتند. و نقش و شرایط اقتصادی آن‌ها تابع شرایط پدر و یا همسرشان بوده است (سلطانی، ۱۳۹۳). و در مازندران در عصر قاجار زنان اعیان که همسرانشان از ملاکین بوده‌اند، نقش مدیریتی بر کشاورزی زمین‌ها را بعهده داشتند. خانم "کارلاسرنا" در سفرنامه خود در مورد کدبانویی زنان ایرانی می‌نویسد: خانم‌های ایرانی در تهیه مربا و شیرینی سلیقه خاص و طولانی دارند. اغلب اوقات وقتی که آنها برای دیدار کسی می‌روند، به عنوان ابراز محبت مقداری از شیرینی‌های دست پخت خود را پیشاپیش می‌فرستند. خدمتکاران، آنها را در سینی‌هایی که رویش روپوش قلابدوزی شده، انداخته شده است، به خانه دوست مورد نظر می‌بردند. به‌طور کل نقش و حضور بانوان از دوره دوم قاجار حضور پررنگ تری در مسائل مختلف می‌باشد (سعیدی، ۱۳۶۲: ۵۰). بطور مثال بی‌بی‌خانم استرآبادی یا بی‌بی‌فاطمه استرآبادی از نویسندگان دوران مشروطه است. او در روزنامه‌های جبل‌المتین، تمدن و نشریه مجلس مقاله می‌نوشت. بیشتر مقالات او در دفاع از آموزش دختران است. او اولین دبستان دختران را بنیان گذاشت. بیشتر شهرت بی‌بی‌خانم استرآبادی به خاطر کتاب معایب الرجال است که به طنز و در پاسخ به تادیب‌النسوان نوشته‌است. او را نخستین زن طنزنویس ایران می‌دانند. بی‌بی‌خانم استرآبادی حاصل ازدواج خدیجه ملاباجی ناصرالدین شاه از زنان باسواد آن دوران و محمدباقرخان سرکرده ایل انزان مازندران است (موسوی جهرمی و همکاران، ۱۳۹۷)

تصویر ۲. نقاشی از بی بی خانم استرآبادی
(منبع: مهرانگیز ملاح)

۸. تعریف عرصه‌های عمومی و عرصه‌های خصوصی زنانه (بیرونی و اندرونی)

راپاپورت مناسبات جنسیتی را بعنوان بخشی از عوامل اجتماعی- فرهنگی می‌داند که در نحوه شکل‌گیری خانه نقش دارد. خصوصیتی مانند نوع و ارتباط اعضای خانواده، حضور زنان در جامعه موثر بوده است. درخانه سنتی ایرانی تفکیک فضاها به عمومی و خصوصی تجلی کالبدی روابط بین عرصه‌های خصوصی و عمومی جامعه است شکل ارتباط یبِن بخش عمومی و خصوصی خانه و مفاهیمی چون حریم خصوصی و کنترل فضا بسته به الگوهای رفتاری و فرهنگی جامعه و تعریف خانواده در آن دارد (بمانیان، ۱۳۹۱: ۱۴۰). حریم خصوصی به عنوان علاقه بنیادین انسان در همه فرهنگ‌ها دیده می‌شود. این حریم به‌عنوان مکانی است که حدود دارد و نباید بدون دلیل به آن تعرض شود. (هانسن، ۲۰۰۸) و همان‌طوری که ذکر شده است با موضوع فرهنگ ارتباط مستقیم دارد. بطور کل ساختارخانه، خانواده و فرهنگ زندگی اشرافی، بعد از اولین سفر ناصرالدین شاه به فرنگ دچار تغییراتی شد. که با شیوه‌های گذشته مقدماتی متفاوت بود (ارمغان و سلطان زاده، ۱۳۹۴: ۱۲). و این تغییرات در مرزهای اندرونی و بیرونی هم تأثیرگذار بوده است. محرمیت در خانه‌های سنتی اشرافی قاجار، فضاهای مردانه و زنانه مجزایی را تعریف می‌کرد. این محرمیت در نحوه ارتباط قلمرو خارج خانه به داخل آن و در طراحی ورودی‌ها دیده می‌شود. در جدا سازی عرصه‌های عمومی از خصوصی معمولاً عرصه‌های میانی دیگری قرار دارند که می‌توان از آنها به عرصه‌های جدا کننده یا واسط نام برد. با توجه به توصیفات مادام کارلا سرنا، معماری خانه‌ها در دوران قاجار نیز تحت تأثیر فرهنگ مردسالاری و نقش آن در قلمرو عمومی بوده است. توصیفات وی از خانه‌ها و قصرهایی که به آنجا آمد و رفت داشته، فی‌المثل قصر دختر و داماد شاه و یا خانه‌های افراد صاحب نفوذ، همگی حاکی از تفکیک و جدایی در فضا است. جدایی فضای زنانه تحت‌عنوان «اندرونی» که می‌بایست در هر خانه (یا قصری) در پس و پشت ساختمان اصلی قرار گیرد. در این فضای بسته و به اصطلاح اندرونی است که زنان ایرانی عصر قاجار به دنیا می‌آمدند، می‌زیستند و از دنیا می‌رفتند (سعیدی، ۱۳۶۲)

۹. معرفی و بررسی نمونه‌ها

خانه‌های اشرافی دوران قاجار در مازندران شامل ۱۲ خانه مسکونی اشرافی می‌باشد که در شهرهای ساری، آمل، بابل، بهشهر و نور واقع شده‌اند که شامل خانه‌های: کلبادی، رمدانی، فاضلی، سردار جلیل، قریشی، شفاهی، منوچهری، نجفی، آقاجان نسب، شهریاری ۱ و شهریاری ۲ که در دوران قاجار دارای رونق و جایگاهی بودند و همه این خانه‌ها مورد بررسی قرار گرفتند.

۱.۹ خانه‌های دوره اول قاجار در مازندران

نمونه‌های مورد مطالعه در این دوره شامل دو بنا می‌باشند. که شامل خانه‌های منوچهری و قریشی می‌باشد. که هر کدام از این بناها از لحاظ ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دارای تفاوت‌هایی با یکدیگر می‌باشند. که در جدول شماره ۳ تصاویر و پلان آن‌ها نشان داده شده است.

جدول ۳. تصاویر و پلان خانه‌های دوره اول قاجار

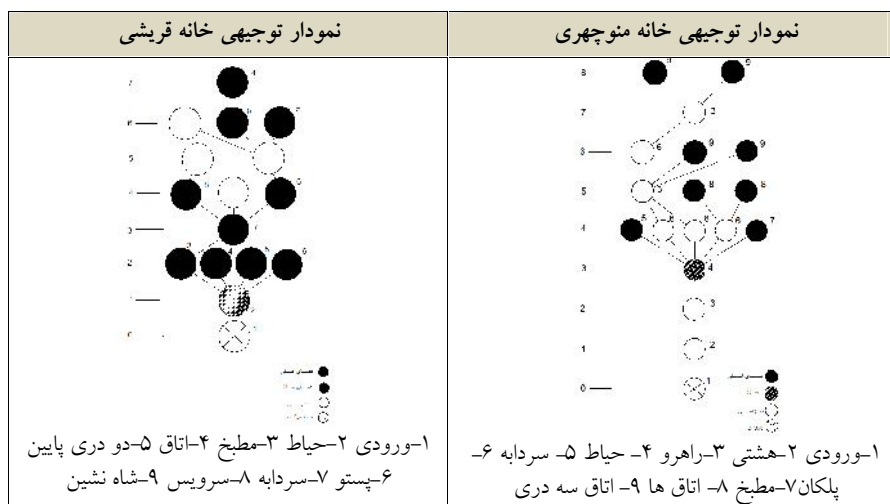
خانه قریشی	خانه منوچهری
	
	
	

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۷۵

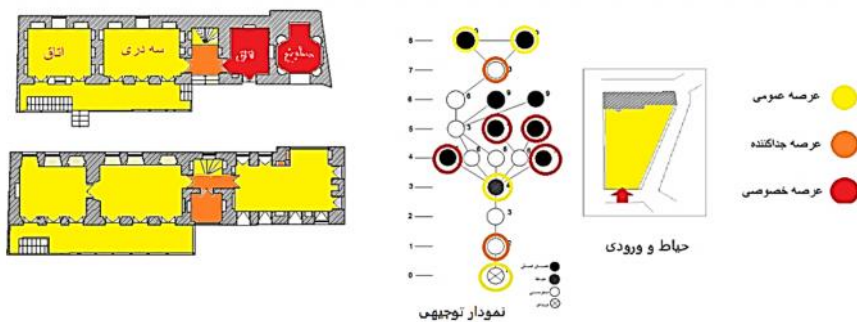
جدول ۴. بررسی مولفه‌های سبک زندگی در خانه‌های دوره اول قاجار

نام خانه‌ها	مولفه اجتماعی	مولفه اقتصادی	مولفه فرهنگی
خانه قریشی	چند خانواری- گسترده - حضور زن در خانه و مرد بیرون از خانه کارهای عمومی خدومه	ملاک و ثروتمند	شیعه و مسلمان- محرمیت
تأثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	وجود شاه نشین برای فضای مهمان - چند بخشی بودن فضاها - فضاهای دو دری و سه دری	زیر زمین جهت نگهداری مواد غذایی- سردابه	-وجود فضاهایی مانند هشتی در بدو ورود که تاکید بر امنیت و محرمیت است سرویس در حیاط و دور از فضای خانه
خانه منوچهری	-چند خانواری و خان و اربابی- خانواده گسترده -حضور زن در خانه و مرد بیرون از خانه - زندگی ارباب رعیتی	-ثروتمندان و ارباب -ملاک و کشاورزی	-شیعه و مسلمان
تأثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	-پلان در دو طبقه- اتاق‌های متعدد - وجود مطبخ در طبقه همکف	- سردابه- دو طبقه بودن بنا	-سرویس جدا از فضای خانه -وجود هشتی در ورودی جهت محرمیت - حیاط اندرونی

جدول ۵. نمودار توجیهی خانه‌های دوره اول قاجار

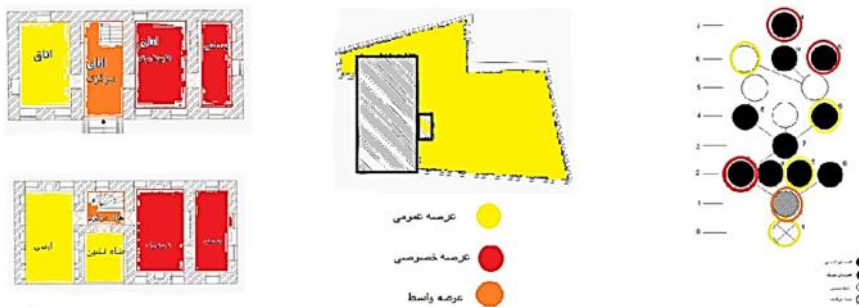

<p>عرصه خصوصی زنانه: اتاق، دودری پایین، پستو، سردابه، مطبخ</p> <p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، شاه نشین، سرویس</p> <p>عرصه جداکننده: اتاق مرکزی</p>	<p>عرصه خصوصی زنانه: سردابه، اتاق‌ها، مطبخ</p> <p>عرصه عمومی (مهمان): حیاط، پلکان، اتاق سه دری</p> <p>عرصه جداکننده: هشتی، ورودی</p>
---	--

تصویر ۳. ارتباط عرصه های خصوصی و عمومی در خانه منوچهری
(منبع: نگارندگان)

در خانه منوچهری، وجود هشتی نشان از تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی دارد و مطبخ و اتاق کنار آن از عرصه های خصوصی زنانه هستند. که در تصویر بالا با رنگ قرمز نمایش داده شده است. سایر عرصه هایی که با رنگ زرد نمایش داده شده است جز عرصه های عمومی است که هم برای زنان و هم مردان قابل استفاده است

تصویر ۴. ارتباط عرصه های خصوصی و عمومی در خانه قریشی
(منبع: نگارندگان)

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۷۷

در خانه قریشی، عرصه خصوصی و عمومی قابل استفاده زنان، بوسیله یک هال و راهرو مرکزی جدا شده است. و فضای خصوصی قابل استفاده زنان در یک قسمت از بنا قرار گرفته است. و در واقع با استفاده از یک هال میانی خانه به دو بخش خصوصی و عمومی تقسیم شده است.

جدول ۶. ارتباط فضاها با عمق در خانه های اشرافی دوره اول قاجار

منبع: نگارندگان

نام خانه ها	فضاهای واسط	مطبخ	سردابه	پستو	اتاق
خانه منوچهری	هشتی، هال مرکزی	عمق ۴	عمق ۴	-	عمق ۶
خانه قریشی	هال مرکزی	عمق ۰ در حیاط	عمق ۳	عمق ۲	عمق ۲ و ۷
توضیحات	دو دسته	دو دسته	دو دسته	دو دسته	دو دسته

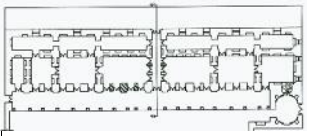
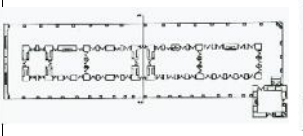

در جدول ۶، نشان از این دارد که این دو بنا دوره اول قاجار، دارای تفاوت هایی از لحاظ استقرار فضاهای خصوصی زنانه دارند. و تشابه آن ها وجود هال مرکزی به عنوان فضای جداکننده می باشد.

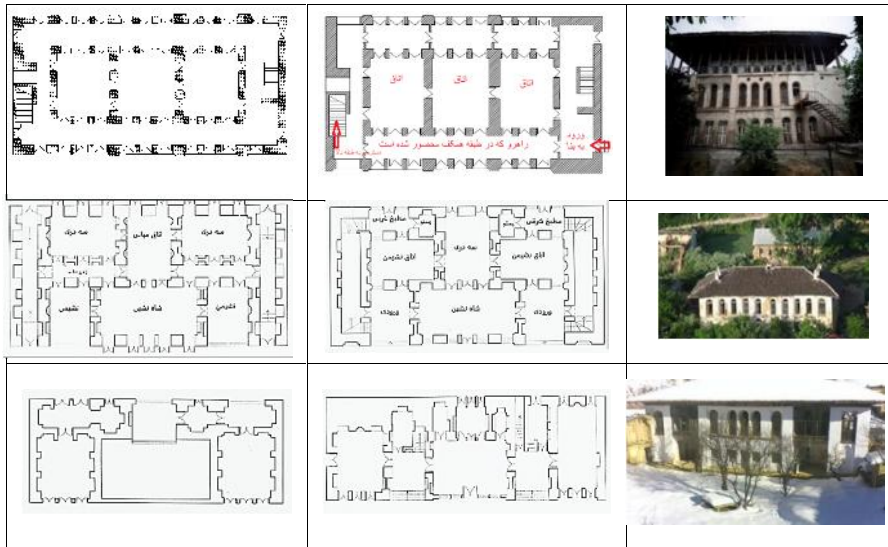
۲.۹ خانه‌های دوره دوم قاجار

نمونه های مورد مطالعه در این دوره شامل خانه های خان بابا خان سلطانی، سردار جلیل، شهریار ۱، شهریار ۲ و ملک محمدی می باشد.

جدول ۷. تصاویر و پلان خانه های قاجار دوره دوم

منبع: نگارندگان

پلان اول	پلان دوم	تصاویر
		

جدول ۸. بررسی مولفه های سبک زندگی در خانه های دوره دوم قاجار
منبع: نگارندگان

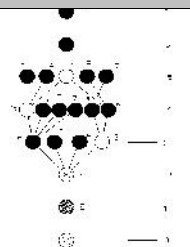
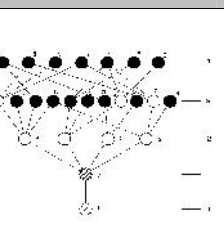
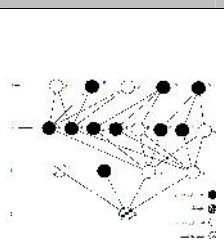
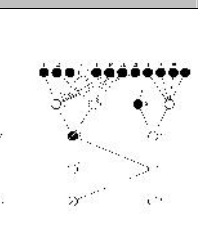
خانه ها	مولفه اجتماعی	مولفه اقتصادی	مولفه فرهنگی
خان بابا خان	- چند خانواری و چند همسری - پذیرش مهمان - وجود خدمه زن و مرد	- طبقه اشراف - سیاسی	- شیعه و مسلمان - تفکیک فضاها
تاثیر مولفه های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	چند بخشی بودن خانه و وجود بهال یا فضای میانی که خانه را به دو بخش در هر طبقه تقسیم می کند	- بناخاطر شرایط سیاسی مالک خانه، در طبقه اول ایوان با دیوار محصور شده است. - نحوه ورود به بنا بوسیله یک هشتی می باشد که مستقیماً به بنا راه دارد	- چند بخشی بودن بنا و اینکه وجود یک هال مرکزی
سردار جلیل	- چند خانواری - وجود خدمه- پذیرایی از مهمان به دو صورت مجزا	- طبقه اشراف و سیاسی - ملاک و از امرای ارتش - فرمانده	مسلمان و شیعه
تاثیر مولفه های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	- بنا بصورت سه طبقه و وجود اتاق ها در طبقات - فضاهایی برای خدمه و نگهبان، دارای دو ورودی	اولین بنای سه طبقه در دوران خود می باشد. - وسعت بنا- ایوان یا راهرو در طبقه اول و دوم محصور می باشد اما در طبقه سوم بصورت ایوان ستوندار می باشد.	- فضای طهارت دور از فضای اصلی خانه - ورودی از خیابان به حیاط بزرگی است که با بنای اصلی دارای فاصله می باشد

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۷۹

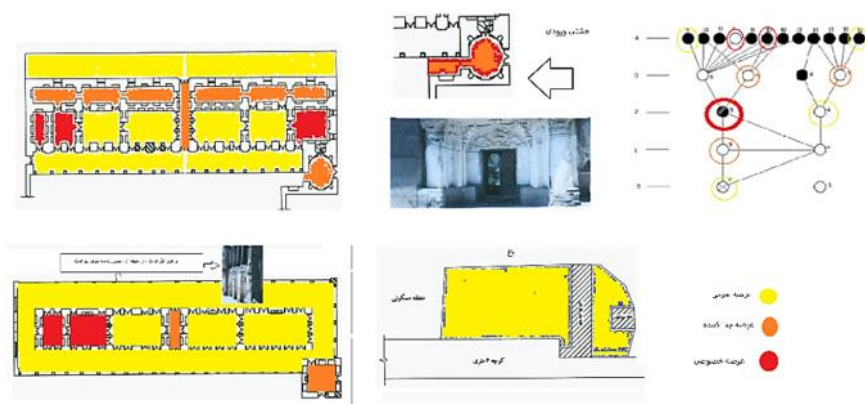
شهریاری ۱	چند خانواری حضور زن در خانه و مرد بیرون از خانه	از طبقه ثروتمندان سیاسی	شیعه و مسلمان
تأثیر مولفه های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	ساختمان بصورت دو طبقه تفکیک فضاها و فضاها بصورت دو تایی- دو ورودی به بنا- دو مطبخ-وجود فضاها مشابه در دو طبقه که نشان از تعدد خانوار می باشد.	اتاق شاه نشین - دو طبقه بودن بنا - گستردگی و تعدد فضاها	فضاها در طبقه دوم برای افراد ساکن در این بنا بصورت خصوصی می باشد بطوریکه در طبقه بالا راهرو بین اتاق های سه دری با شاه نشین می باشد
شهریاری ۲	خانواده گسترده روابط اجتماعی گسترده	سیاسی و ثروتمند - ملاک و حاکم هزار جریب	مسلمان و شیعه
تأثیر مولفه های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	تفکیک پلان بصورت دو بخشی-استقرار فضاها در دو طبقه-شاه نشین برای پذیرایی از مهمان است	وجود شاه نشین برای مهمان-تعدد فضاها	پلان بصورت دو بخشی و تفکیک عرصه ها

جدول ۹. نمودار توجیهی خانه های دوره دوم قاجار

منبع: نگارندگان

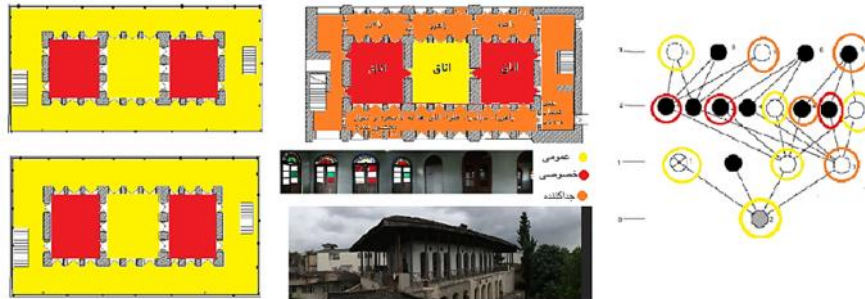
نمودار توجیهی خانه شهریاری ۲	نمودار توجیهی خانه شهریاری ۱	نمودار توجیهی خانه سردار جلیل	نمودار توجیهی خانه خان بابا
 <p>۱-ورودی ۲- حیاط ۳- پلکان ۴- نشیمن ۵-سه دری ۶- شاه نشین ۷- پستو بالا و پایین ۸- اتاقک بالا</p>	 <p>۱-ورودی ۲- حیاط ۳- ورودی بنا ۴- پستو ۵- نشیمن ۶- مطبخ ۷- ۸- سه دری ۹- اتاق ۱۰- شاه نشین</p>	 <p>۱-ورودی ۲-حیاط ۳- راهرو ۴-اتاق های سه دری ۵-راهرو ۶- راهرو مرکزی</p>	 <p>۱-سرایداری ۲- ورودی ۳-هشتی ۴-راهرو ۵- حیاط ۶-ایوان ۷-راهرو ۸-پنج دری ۹-نشیمن ۱۰-سه دری ۱۱-اتاق</p>

<p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، پلکان، نشیمن، شاه نشین</p> <p>عرصه خصوصی زنانه: پستو، مطبخ، اتاقک بالا</p> <p>عرصه جداکننده: راهرو، پلکان، ورودی های مجزا بنا</p>	<p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، شاه نشین</p> <p>عرصه خصوصی زنانه: مطبخ، اتاق ها، راهرو های مرکزی</p> <p>عرصه جداکننده: راهرو، ورودی های مجزای بنا</p>	<p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، راهرو</p> <p>عرصه خصوصی زنانه: اتاق ها، مطبخ</p> <p>عرصه جداکننده: راهرو</p>	<p>عرصه عمومی: ورودی، راهرو، حیاط، ایوان، نشیمن، پنج دری</p> <p>عرصه خصوصی زنانه: اتاق</p> <p>عرصه جداکننده: هشتی</p>
---	---	--	---

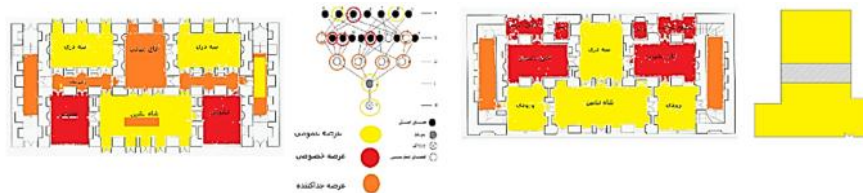
تصویر ۵. تفکیک عرصه های خصوصی و عمومی و نمودار توجیهی در خانه خان بابا خان (منبع: نگارندگان)

در خانه خان بابا خان (تصویر ۳) که از ملاکین دارای اعتبار و مشهور در منطقه نور و بلده بوده است، ورود به بنا با کنترل و توسط هشتی انجام شده است. و ارتباط مستقیم به خانه برقرار نبوده است. و یک هال و راهرو بسته نقش فضای جداکننده را دارند. و اتاق های خصوصی مورد استفاده زنان در کناره های پلان قرار گرفته اند.

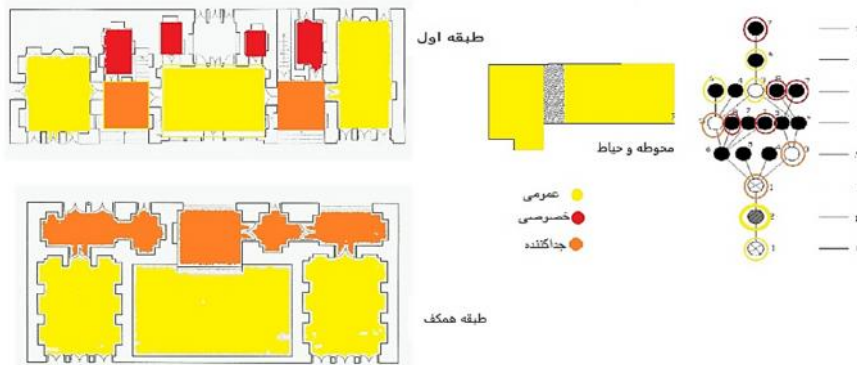
تصویر ۶. عرصه بندی فضاها در خانه سردار جلیل
(منبع: نگارندگان)

خانه سردار جلیل (تصویر ۴)، بلندترین خانه زمان خود بوده است که در سه طبقه همکف، اول و دوم بنا شده است. به دلیل امنیت صاحب خانه که از افراد مشهور و سیاسی زمان قاجار بوده است، دور تا دور ساختمان محصور است. و طبقه اول شامل فضاهای واسط و جداکننده شامل راهرو و راه پله می باشد و این راهرو ها در سایر طبقات حالت عمومی تری می یابد و اتاق های کناری بطور خصوصی است. و بطور کل این خانه محل استقرار یک خانواده بوده است. و با اینکه از خانواده اعیان بوده اند اما صاحب خانه تک‌همسر بوده است. و به همین دلیل نسبت فضای عمومی به خصوصی بیشتر است.

تصویر ۷. عرصه بندی فضاها در خانه شهریاری ۱
(منبع: نگارندگان)

در خانه شهریاری ۱ (تصویر ۵)، خانه در دو طبقه همکف و اول بنا شده است. و تمام فضاهای بصورت دوتایی است و محل استقرار دو خانوار بوده است. و دارای دو ورودی مجزا است که از همان ورودی ها می توان وارد فضای شاه نشین و مهمان شد.

تصویر ۸. عرصه بندی فضاها در خانه شهریاری ۲
(منبع: نگارندگان)

خانه شهریاری ۲ (تصویر ۶)، تمام فضاهای خصوصی بصورت دوتایی هستند زیرا در این خانه نیز دو خانوار زندگی می‌کردند. دارای دو ورودی مجزا به ساختمان می‌باشد و دارای دو مطبخ است که برای هر خانواده بطور مجزا می‌باشد.

جدول ۱۰. ارتباط فضاهای خصوصی و واسط با عمق در خانه های اشرافی دوره دوم قاجار
منبع: نگارندگان

خانه ها	فضاهای واسط	مطبخ	پستو	اتاق- اتاقک	هال مرکزی و خصوصی
خان بابا خان	هشتی	عمق ۲	-	عمق ۴	عمق ۲
سردار جلیل	راهرو	عمق ۱	-	عمق ۳ و ۲	عمق ۱
شهریاری ۱	راهرو، ورودی های مجزای بنا	۲ عدد و در عمق ۳	-	عمق ۴	-
شهریاری ۲	راهرو، پلکان، ورودی های مجزا بنا	۲ عدد در عمق ۴	عمق ۵	عمق ۶	-
توضیحات	به ۴ طریق متفاوت که مختص هر خانه ای می باشد	در ۴ دسته تقسیم می شوند	در ۲ دسته تقسیم می شوند	در ۳ دسته تقسیم می شوند	در ۳ دسته تقسیم می شوند

۳.۹ خانه‌های دوره سوم قاجار

خانه‌هایی این دوره شامل خانه‌های کلبادی، آقاخان نسب، فاضلی و نجفی می‌باشد. که به تفکیک در جدول ذیل نشان داده شده است.

جدول ۱۱. تصاویر و پلان خانه‌های دوره سوم قاجار

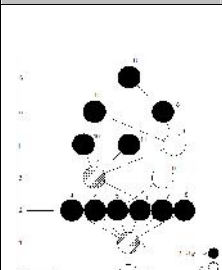
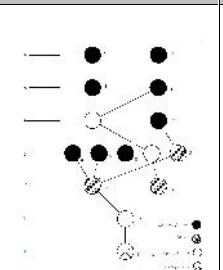
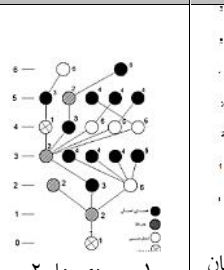
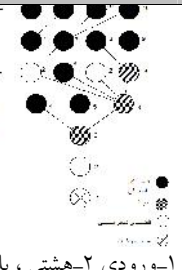
منبع: نگارندگان

پلان طبقه دوم	پلان طبقه اول	تصاویر

جدول ۱۲. بررسی مولفه‌های سبک زندگی در خانه‌های دوره سوم قاجار
منبع: نگارندگان

خانه‌ها	مولفه اجتماعی	مولفه اقتصادی	مولفه فرهنگی
کلبادی	-چند خانواری -وجود خدمه و نگهبان - پذیرایی از مهمانان ویژه و بزرگان	- طبقه اشراف و سیاسی - نماینده مجلس	-ایجاد فضای جداگانه مردانه و زنانه
تاثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	-وجود اتاق‌ها در طبقات با دو ورودی مجزا امکان ورود به اندرونی ممکن می‌باشد- فضاهایی برای خدمه و نگهبان - وجود دو شاه نشین و تالار در طبقات خانه	- حیاط‌های متعدد و نیمه مرکزی -اتاق خدمه -اصطبل - وجود چندین حیاط و نحوه ورود به فضا با کنترل و فرم بنا بصورت نیمه مرکزی می‌باشد.	-وجود حمام بصورت یک مجموعه کامل - دارای اندرونی و بیرونی و حیاط بیرونی که مخصوص کسانی بود که اجازه ورود به اندرونی را نداشتند
آقاخان نسب	-چند خانواری و چند همسری- پذیرش مهمان- وجود خدمه	-ثروتمند	-شیعه -تفکیک فضا
تاثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	- تعدد فضاها -وجود مهمانخانه	-حیاط میانی - مهمانخانه	-سرویس در فضای حیاط
خانه فاضلی	-چند خانواری -وجود خدمه و نگهبان - پذیرایی از مهمان	-سیاسی -معلم	-مسلمان و شیعه -فضا بسته
تاثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	-وجود اتاق‌ها در طبقات - وجود اتاق اصلی و مرکزی- آشپزخانه، اتاق در دو طبقه	- بنا در سه طبقه - وجود شاه نشین	سرویس در حیاط
خانه نجفی	-چند خانواری- روابط اجتماعی متوسط- حضور زن در خانه و مرد بیرون از خانه	- ثروتمندان	-شیعه و مسلمان -پاکی و طهارت
تاثیر مولفه‌های سبک زندگی بر حریم خصوصی و عمومی	- بنا در دو طبقه - دو اتاق سه دری	-اصطبل و فضای نگهداری اسب -بنا در دو طبقه	-سرویس در حیاط

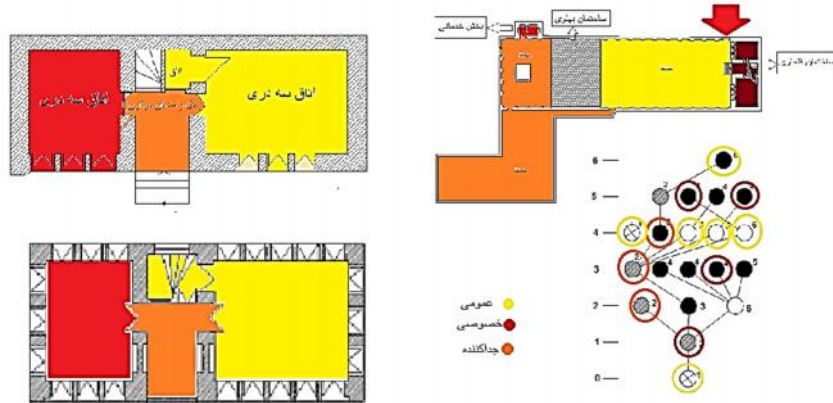
جدول ۱۳. پلان های خانه های اشرافی دوره سوم قاجار
منبع: نگارندگان

نمودار توجیهی خانه نجفی	نمودار توجیهی خانه فاضلی	نمودار توجیهی خانه آقاخان نسب	نمودار توجیهی خانه کلبادی
 <p>۱-ورودی ۲-حیاط ۳- سرویس ۴-حمام ۵-مطبخ ۶-انبار ۷-ایوان ۸-اتاق و اتاق سه دری ۹-پله</p>	 <p>۱-ورودی ۲-هشتی ۳- حیاط ۴-مسکن خدومه ۵-مطبخ ۶-سرویس ۷-اصطبل ۸-شاه نشین ۹-اتاق ها</p>	 <p>۱-ورودی ها ۲- حیاط ۳-بنا ۴-سه دری ۵-سرویس ۶-پله ۷- راهرو ۸-مهمانخانه ۹-اتاق ها</p>	 <p>۱-ورودی ۲-هشتی، پلکان و فضاهای حرکتی ۳- حیاط ها ۴-حمام ۵- اصطبل ۶-مطبخ ۷-شاه نشین ۸-مسکن خدومه ۹- مهمانخانه ۱۰-اتاق ها و صندوقخانه</p>
<p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، سرویس، حمام، ایوان، پله عرصه خصوصی زنانه: اتاق، مطبخ عرصه جداکننده: حال مرکزی</p>	<p>عرصه عمومی: ورودی، حیاط، سرویس، شاه نشین عرصه خصوصی زنانه: اتاق ها، مطبخ عرصه جداکننده: هشتی، حیاط</p>	<p>عرصه عمومی: ورودی ها، پله، راهرو، مهمانخانه، سه دری، سرویس عرصه خصوصی زنانه: اتاق ها، مطبخ عرصه جدا کننده: راهرو</p>	<p>عرصه عمومی: پلکان، حیاط پیشین، حمام، مهمانخانه، شاه نشین عرصه خصوصی زنانه: اتاق ها، اتاق های گوشواره، صندوقخانه، مطبخ، عرصه جداکننده: هشتی، حیاط میانی، حیاط پشتی، حیاط بیرونی</p>

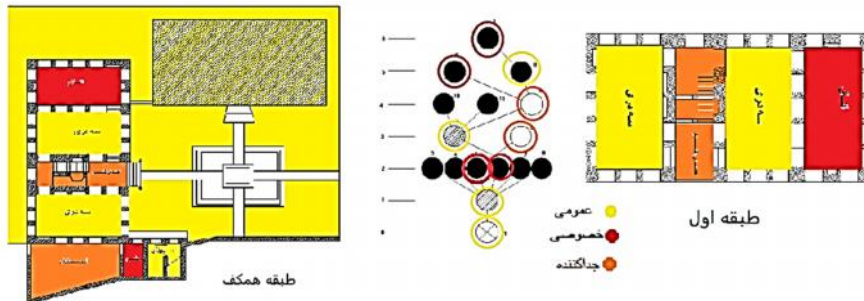
تصویر ۹. تفکیک عرصه های عمومی و خصوصی و نمودار توجیهی در خانه کلبادی
(منبع: نگارندگان)

خانه کلبادی (تصویر ۷)، از بناهای اواخر دوره قاجار می باشد. و صاحب آن از امرای ارتش و بعدها نماینده مجلس بوده است. و بدلیل شرایط خاص صاحب آن، از نمونه بناهایی هست که مشابه آن در مازندران وجود ندارد بطوریکه دارای چهار حیاط است که شامل حیاط بیرونی که صاحب خانه افراد غریبه را در آن جا پذیرایی می کرد و حیاط پیشین و حیاط میانی و پسین، که حیاط میانی و پسین بعنوان عرصه های واسط بودند. بطور کلی زنان ساکن در این خانه، دسته ای از زنان اعیان بودند که همسر و فرزندان صاحب خانه بوده اند و دسته ای از زنان خدومه بودند که عرصه بندی خصوصی و عمومی برای زنان خدومه هم رعایت شده است. بطوریکه توسط حیاط میانی محل زندگی خدومه و مطبخ از سایر فضاها جدا شده است.

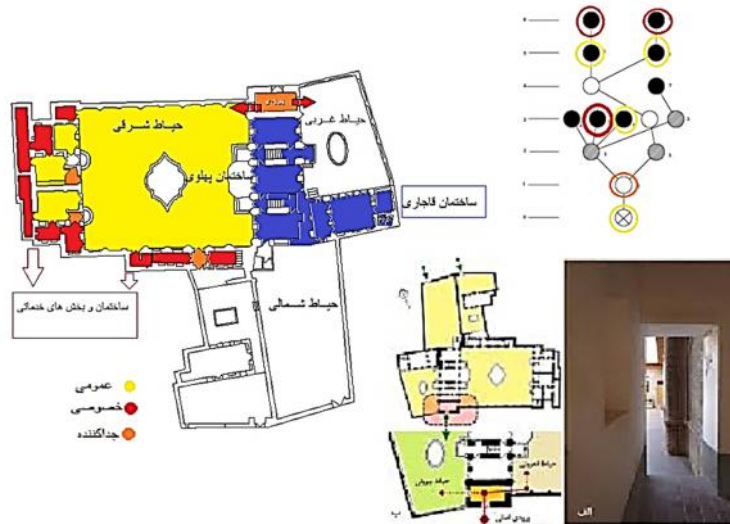
تصویر ۱۰. عرصه بندی ها در خانه آقاچان نسب
(منبع: نگارندگان)

خانه آقاچان نسب (تصویر ۸)، دارای دو بخش قاجاری- پهلوی می باشد که بخش قاجاری مورد مطالعه قرار گرفت. دارای سه حیاط می باشد. و بوسیله هال مرکزی واسط بخش های عمومی و خصوصی زنانه از یکدیگر جدا شده اند.

تصویر ۱۱. عرصه بندی فضاها در خانه نجفی
(منبع: نگارندگان)

در بخش قاجاری خانه نجفی (تصویر ۹)، فضای خدماتی و خدمه و اصطبل در یک قسمت از حیاط خانه واقع شده است. و توسط یک فضای واسط بخش های مختلف بنا در طبقات از یکدیگر جدا شده اند. و مطبخ جدا از ساختمان اصلی در کنار مسکن خدمه می باشد.

تصویر ۱۲. عرصه بندی فضاها در خانه فاضلی
(منبع: نگارندگان)

خانه فاضلی (تصویر ۱۰)، از دسته خانه های قاجاری- پهلوی است. در ورود به بنا اصل محرمیت رعایت شده است و بعد از یک هشتی و یا هال واسط وارد فضای حیاط می شدند. و در بخش قاجاری عرصه های عمومی در ابتدای بنا و عرصه های خصوصی در انتهای بنا قرار دارند. و اتاق های مطبخ و خدمه در قسمت دیگری از حیاط واقع شده است.

جدول ۱۴. ارتباط فضاهای واسط و خصوصی زنانه با عمق در خانه های اشرافی دوره سوم قاجار
منبع: نگارندگان

اتاق گوشواره	صندوقخانه	اتاق دو دری	مطبخ	فضای واسط	خانه ها
عمق ۶	عمق ۶	عمق ۶	عمق ۴	ورودی بوسیله دالان و هشتی - حیاط بیرونی، پیشین، میانی، پسین	کلبادی
-	-	عمق ۳ و ۵	در حیاط در عمق ۰	ورودی بوسیله هشتی - تعدد حیاط	آقاخان نسب
-	-	عمق ۶	عمق ۳	ورودی بوسیله هشتی و دالان - تعدد حیاط	فاضلی

نجفی	ورودی بوسیله دالان-تعدد حیاط	عمق ۲	عمق ۵ و ۲	-	-
توضیحات	در ۴ دسته کلی	در ۴ دسته	در ۳ دسته	در دو دسته	دو دسته

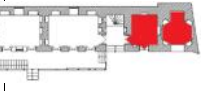

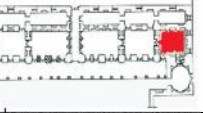
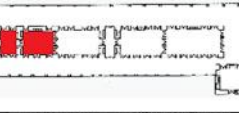
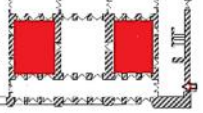
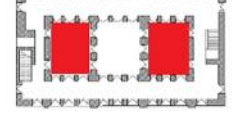
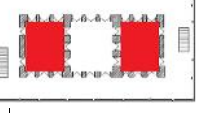

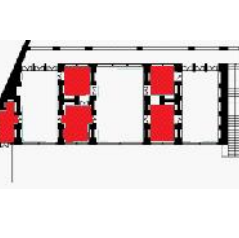
همان‌طوری که در جدول ۱۴ مشاهده می‌شود، هر کدام از این خانه‌ها دارای شیوه متفاوتی در نحوه ورود به خانه می‌باشند، و برخی از فضاهای خصوصی زنانه در همه خانه‌ها وجود ندارد.

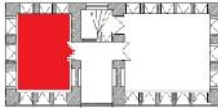

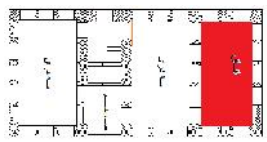
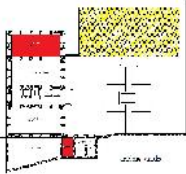
۱۰. نتیجه‌گیری

در پژوهش صورت گرفته در راستای فرضیه تحقیق، این نتایج حاصل شده است: ۱- که تعداد فضاهای خصوصی در هر خانه با تعداد زنان آن خانه ارتباط مستقیم دارد و در خانه‌هایی که مرد خانه دو همسر داشته است و در خانه‌هایی که خدمه‌هایی داشته‌اند که با خانواده بصورت مرد و زن در خانه اربابی زندگی می‌کردند، تعداد تفکیک عرصه‌های خصوصی زنانه بیشتر است. ۲- کمترین تعداد فضاهای خصوصی زنانه در دوره اول قاجار است. به این دلیل که گسترش خانواده در این خانه‌ها زیاد نبوده است. ۳- در خانه‌های دوره دوم قاجار که بیشترین تغییرات را در خصوص زن و عرصه‌های زنانه شاهد هستیم تعداد فضاهای خصوصی زنانه بیشتر است بطور مثال در خانه شهریاری ۱ و شهریاری ۲ بخاطر وجود دو خانوار، دو مطبخ وجود دارد. ۴- اما در دوره سوم قاجار، شاهد بیشترین تغییرات می‌باشیم و عرصه‌ها کاملاً تفکیک شده می‌باشد و فضای خدمه و مطبخ از فضای خانه جدا شده‌است و خانه‌ها با توجه به تفکیک عرصه‌ها دارای چندین حیاط می‌باشند و ورودی خانه‌ها توسط هشتی و دالان بعنوان فضای جداکننده صورت می‌گیرد. بطور مثال در خانه کلبادی حیاط بیرونی فقط جهت پذیرایی از مردان غریبه‌ای بود که با صاحب خانه مراوداتی داشتند. که همه این موارد به این دلیل است که مالکین خانه‌های دوره سوم قاجار دارای مناصب ویژه‌ای بودند و به همین دلیل دارای ساختارهای خانوادگی گسترده‌تری بوده‌اند و در این خانه‌ها، فضاهای واسط و میانی (جداکننده) شکل گرفته‌اند که نقش آنها ارتباط میان عرصه‌های خصوصی و عمومی می‌باشد ۵- الگوهای قرارگیری فضاهای خصوصی زنانه با سایر فضاها در تمام خانه متفاوت از یکدیگر بوده است که ناشی از نوع سبک زندگی و مولفه‌های اجتماعی،

اقتصادی و فرهنگی می باشد. ۶- نحوه قرار گیری فضاهای خصوصی زنانه، کمترین تشابه را در خانه های هم عصر خود دارا است، همانطوری که در جدول ذیل نشان داده شده است، در تمام خانه ها از یک الگوی مشترک پیروی نمی نماید. و پراکندگی قرارگیری آن‌ها با وسعت خانه و خانواده ارتباط مستقیم دارد.

جدول ۱۵. مقایسه استقرار فضاهای خصوصی زنانه در خانه های دوران مختلف قاجار
منبع: نگارنده

دوره	خانه ها	طبقه همکف	طبقه اول	طبقه دوم- توضیحات
دوره اول قاجار	منوچهری			فضاهای خصوصی زنانه در طبقه همکف و در یک قسمت از بنا قرار دارند
	قریشی			در دو طبقه و در یک طرف بنا واقع شده اند
دوره دوم قاجار	خان بابا			در دو طبقه و در قسمت های متفاوت
	سردار جلیل			
	شهریاری ۱			در دو طبقه واقع شده اند و الگوی قرار گیری در هر طبقه متفاوت است
دوره سوم قاجار	کلبادی			در دو طبقه واقع شده اند و بصورت پراکنده قرار گرفته اند

در دو طبقه قرار دارد			آقاجان نسب
در دو قسمت مختلف	در یک طبقه بصورت پراکنده متناسب با نوع فضاها قرار گرفته اند		فاضلی
در دو طبقه و حیاط			نجفی

یادداشت‌ها

- کلیه پلان های این مقاله توسط نگارندگان تنظیم شده است.
- کلیه نمودار های توجیهی توسط نرم افزار اسپیس سیتکس تنظیم شده است.

کتابنامه

ابراهیمی، غلامرضا؛ سلطان زاده، حسین؛ کرامتی، غزل (۱۳۹۶). بازتاب فرهنگ غرب در تحول سبک زندگی و معماری خانه های اواخر قاجار شهر همدان، مجله باغ نظر، شماره ۱۴: صص ۲۹-۳۸.

ابریشمی، فرشاد، سفرنامه ناصرالدین شاه به مازندران، انتشارات خانه و تاریخ ابریشمی، ۱۳۹۸
 ارمغان، مریم؛ سلطان زاده، حسین؛ ایرانی (۱۳۹۴). باز تعریف نقش زن در خانواده و تاثیر آن بر تزیینات نقاشی و ساختار خانه های اعیانی تهران در دوره قاجار، صص ۱۱-۲۴.
 ارمغان، مریم؛ سلطان زاده، حسین (۱۳۹۲). معماری و فرهنگ در خانه های اعیانی تهران در دوره قاجار، پژوهش های انسان شناسی ایران، شماره ۵۰: صص ۱-۲۹.

- پناهی، عباس؛ محمدزاده، اسدالله (۱۳۹۵). تصویر زن در سفرنامه های فرانسویان از اوایل دوره قاجار تا انقلاب مشروطه (بر اساس نظریه بازنمایی استوارت هال)، پژوهش‌نامه ی انجمن ایرانی تاریخ، سال هفتم، ش ۲۱: صص ۱-۲۳
- پوردیهیمی، شهرام (۱۳۹۰). فرهنگ و مسکن، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۴: صص ۱۸-۳
- جباران، محمدرضا (۱۳۹۴). تحلیل مفهومی سبک زندگی، مجله قیاسات، سال ۲۰، صص ۱۸۷-۱۷۳.
- قلیچ‌خانی، بهنام (۱۳۹۱). رویکردی تحلیلی به سیر تحول خانه ی ایرانی در عهد قاجار، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران.
- سلطان‌زاده، حسین؛ قاسمی‌نیا، مریم (۱۳۹۰). گونه‌شناسی ساختار کالبدی - کارکردی معماری مسکونی استان گلستان، آرمان شهر، شماره ۷، ۱۵-۱.
- قبادیان، وحید (۱۳۹۴). سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران، چاپ سوم، موسسه علم معمار، تهران، ۳۵۲ صفحه.
- قبادیان، وحید (۱۳۸۲). معماری در دارالخلافة ناصری - سنت و تجدد در معماری معاصر تهران، نشر پشتون، تهران، ۲۶۴ صفحه
- علی‌محمدی، فرزانه؛ بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی تاثیر تغییرات فرهنگی بر حریمت در ورودی خانه های سنتی دوره قاجاریه، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، شماره ۲۷، ۱۴۰-۱۱۵
- غفوریان، میترا؛ پی‌سخن، مینا (۱۳۹۶). گونه‌شناسی سازمان فضایی و سلسله مراتب ورود در خانه‌های ایرانی با تاکید بر حریمت، نشریه برنامه ریزی توسعه کالبدی، شماره ۳، ۱۲۹-۱۴۴
- رمضان‌جماعت، مینا؛ نیستانی، جواد (۱۳۸۹). جلوه های سنت و تجدد در فضاهای ورودی خانه‌های تهران دوره قاجار، نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، شماره ۴۴: صص ۶۵-۷۵.
- رسول‌زاده اقدم، صمد (۱۳۹۵). بررسی مشخصه های معماری بر اساس معیارهای فرهنگ و سبک زندگی، مجله جامعه شناسی سبک زندگی، صص ۱-۳۳.
- فروزش، سینا (۱۳۸۹). مازندان در سفرنامه و متون جغرافیایی عصر قاجار، فصلنامه علمی - پژوهشی مسکویه، سال ۵، شماره ۱۳: صص ۱۰۲-۷۵.
- طیبیان، منوچهر (۱۳۹۰). بازتاب اصل سلسله مراتب در شهرهای ایرانی - اسلامی، آرمان شهر، شماره ۷: صص ۶۳-۷۶.

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۹۳

کفاشی، مجید(۱۳۹۳). مدل معادلات ساختاری مولفه های سبک زندگی موثر بر هویت اجتماعی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، شماره ۳: صص ۱۲۰-۱۰۵.

کامی شیرازی، م. سلطان زاده، ح. حبیب، ف. ۱۳۹۷. تاثیر سبک زندگی در سازمان فضایی معماری مسکونی در ایران، مجله پژوهش نامه زنان، شماره دوم ۳۳-۷۰

گودرزی، غلامرضا(۱۳۸۹). درآمدی بر جامعه شناسی استبداد ایرانی، تهران، مازیار، چاپ نخست، ۱۷۶ صفحه

حسینی، محمد حسن(۱۳۹۶). مفهوم سازی سبک زندگی فرهنگی، جامعه پژوهی فرهنگی، شماره اول: صص ۴۵-۳۳

حمزه نژاد، مهدی؛ افتخاریان، مازیار(۱۳۹۴). شاخص های سبک زندگی اسلامی در طراحی مسکن، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران، یزد

حیدری، علی اکبر؛ قاسمیان اصل، عیسی(۱۳۹۶). تحلیل ساختار فضایی خانه های سنتی ایران با استفاده از روش نحو فضا مطالعه موردی: مقایسه خانه های یزد، کاشان و اصفهان، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲۸: صص ۲۱-۳۳.

سهیلی، جمال الدین؛ رسولی، نسترن(۱۳۹۲). مطالعه و بررسی چیدمان فضایی کاروانسرای سعدالسلطنه از دیدگاه نحو فضای معماری (اسپیس سیتکس)، همایش ملی نظریه های نوین در معماری

سعیدی، علی اصغر، سفرنامه مادام کارلاسرنا: آدمها و آیین ها در ایران، انتشارات زوار، ۱۳۶۲
رسول زاده اقدم، صمد(۱۳۹۵). بررسی مشخصه های معماری مسکن بر اساس معیارهای فرهنگ و سبک زندگی؛ یک رویکرد تطبیقی از معماری سنتی و مدرن، فصلنامه جامعه شناسی سبک زندگی، سال دوم، شماره ۶: صص ۲۳-۱.

رستم نژاد نشلی، علی. ۱۳۹۷. بررسی کارکرد تجاری راه سازی عصر ناصری در ایالت مازندران، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ اسلام و ایران، شماره ۳۸، صص ۶۴-۳۳.

فلامکی، منصور؛ شصتی، شبما(۱۳۹۶). رابطه میان سبک زندگی و مسکن ایرانی، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، دوره ششم، شماره ۳، صص ۱۳۷-۱۱۷.

معماریان، غلامرضا؛ مداحی، مهدی(۱۳۹۴). تجزیه و تحلیل پیکره بندی فضایی خانه های بومی با رویکرد نحو فضا (نمونه موردی: شهر بشرویه)، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۵۶: صص ۶۶-۴۹.

معماریان، غلامرضا(۱۳۸۱). نحو فضای معماری، مجله صفا، شماره ۳۵: صص ۷۵-۸۳.

- مرادی، آمنه؛ سعدوندی، مهدی (۱۳۹۳). الگوی مسکن با نگاهی بر تغییرات سبک زندگی معاصر (مطالعه موردی: مسکن شهر کرد)، کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، تهران
- ملاح، مهرانگیز، زنان پیشگام ایرانی: افضل وزیری دختر بی بی خانم استرآبادی، به کوشش زیبا جلالی نایینی و افسانه نجم آبادی، نشر شیرازه، ۱۳۸۵
- موسوی جهرمی، یگانه؛ فرزین معتمد، ارغوان (۱۳۹۷). بررسی تاریخی فعالیت اقتصادی زنان در دوره قاجار، پژوهشنامه تاریخ محلی ایران، صص ۲۵۹-۲۵۳
- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶). مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۱: صص ۱۹۹-۲۳۰.
- مهدوی، شیرین (۱۳۹۲). زندگی روزمره در اواخر ایران عصر قاجار، پیام بهارستان، شماره ۱۹: صص ۱۳۲-۱۱۴.
- مظاهری، مجتبی؛ دژدار، امید (۱۳۹۷). تحلیل نقش حیاط در ساختار فضایی خانه های ایرانی با بهره گیری از روش نحو فضا، مجله هویت شهر، شماره ۳۴، صص ۹۷-۱۰۸.
- ناری قمی، مسعود (۱۳۹۳). مهمان در خانه: یک بررسی تطبیقی میان ایران و غرب در آستانه دوران مدرن، پژوهشهای معماری اسلامی، شماره سوم: صص ۱۰۸-۹۳.
- ورمقان، حسنا؛ سلطان زاده، حسین (۱۳۹۴). رابطه جنسیت و فضا در عرصه های خصوصی و عمومی دوره قاجار، باغ نظر، شماره ۳۷: صص ۴۰-۲۹
- همدانی گلشن، حسین (۱۳۹۴). بازاندیشی نظریه نحو فضا، رهیافتی در معماری و طراحی شهری مطالعه موردی خانه بروجردی های کاشان، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۳۰ شماره ۲: صص ۸۵-۹۲
- یاران، علی؛ بهرو، حسین (۱۳۹۵). تاثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه ها (نمونه موردی: خانه های عصر قاجار در شهر اردبیل)، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش های معماری اسلامی، شماره ۱۵: صص ۹۱-۱۰۷.

Itzhak O, Nir K (2017). Using space syntax and agent-based approaches for modeling pedestrian volume at the urban scale, Computers, Environment and Urban Systems Journal, Vol. 64, pp. 57-67

Lerman Y, Rofè Y, Omer I (2014). Using space syntax to model pedestrian movement in urban transportation planning, Geographical Analysis, Vol. 46, No. 4, pp. 392-410.

Parsaee Mojtaba, Parva Mohamad (2014). Space and Place concept analysis based on semiology approach in residential architecture. HBRC Journal, vol 11, 368-383

تأثیر سبک زندگی بر تفکیک عرصه‌های ... (سودابه مهری و دیگران) ۲۹۵

Yeganeh, Mansour, Almasi Mh, (2016). Socio-Economic Values and Architectural Features in Traditional Bazaars of Islamic Cites. Urban Management, no. 42